
OCENE IN POROČILA

Željka Fink Arsovski: *Hrvatsko-slavenski rječnik poredbenih frazema*. Zagreb: Knjigra, 2006. 439 str.

Na mednarodnem znanstvenem srečanju *Slavenska frazeologija i pragmatika*, ki je potekalo v drugi polovici lanskega septembra na otoku Rabu, o čemer je 2006 v slovenistični periodiki že poročala Nataša Jakop, je bil takrat predstavljen tudi povsem nov slovar, ki je zajel primerjalne frazeme devetih slovanskih jezikov, tj. štirih južno-, dveh vzhodno- in treh zahodnoslovanskih. Slovar je izšel le kak dan ali dva pred samo konferenco. Ugledna hrvaška frazeologinja Željka Fink Arsovski se je predstavila ne samo kot odlična predsednica organizacijskega odbora te prireditve, ampak tudi kot avtorica slovarja, v katerem je ustvarjalno združila frazeološke moči s še enajstimi avtoricami in sodelavkami za posamezne jezike. Izhodišče so hrvaški primerjalni frazemi (Željka Fink Arsovski), ustrezniki pa so bili dodani še za slovenščino (Erika Kržišnik), makedonščino (Slavomira Ribarova), bolgarščino (Tatjana Dunkova, Natalija Kabanova), ukrajinščino (Rajisa Trostinska), ruščino (Željka Fink Arsovski, Irina Mironova Blažina), poljščino (Agnieszka Spagińska-Pruszk, Ivana Vidović Bolt), češčino (Dubravka Sesar, Slavomira Ribarova) in slovaščino (Mária Dobriková, Maria Kursar).

Izdelan slovar je mogoče razumeti kot nadgradnjo monografije *Poredbena frazeologija: pogled izvana i iznutra*, ki jo je Finkova izdala leta 2002 in sem jo na kratko predstavila v *Jezikoslovnih zapiskih* leta 2003. V njej je zbrala hrvaške primerjalne frazeme, ki jih določa prepoznavna struktura, v kateri sta običajno s primerjalnim veznikom povezani primerjalna in primerjana beseda,

njeno smiselnost povezave pa upravičuje najmanj en skupni sem. Obdelala jih je z več vidikov in med drugim kot rusistka dodala tudi slovar ruskih primerjalnih frazemov. To kaže, da se je morda že takrat avtorici porajala zamisel o širšem slovanskem projektu, ki ga je izpeljala štiri leta kasneje.

Slovar vključuje sedem enot: Predgovore v devetih jezikih (5–58), *Osnovne podatke* o slovarju v devetih jezikih (59–142), *Hrvatsko-slavenski rječnik poredbenih frazema* (143–346), *Kazala* za vseh devet jezikov (347–430), *Popis izvora* (431–432), *Literaturo* (433–436) in *Sadržaj* (437–439).

V *Predgovoru* avtorica kot osnovno enoto frazeologije predstavi frazem z njegovimi osnovnimi značilnostmi: najmanj dvosestavinskost, celovitost in stalnost strukture. Zelo pogosta lastnost večine frazemov je desamentizacija vseh ali vsaj ene sestavine, tipična značilnost je tudi slikovitost, konotativni pomen in ekspresivna funkcija. Frazemi se lahko kot celota vključujejo v sobesedilo ali so del stavčne zgradbe ali pa funkcionirajo kot samostojne stavčne enote. Posebno skupino predstavljajo primerjalni frazemi, ki jih določa prepoznavna struktura. Ta je lahko tro- (A (sestavina, ki se primerja) + B (primerjalni veznik) + C (sestavina, s katero se primerja)) ali dvodelna (B + C), slednji so namreč brez primerjalne sestavine in so opazno redkejši. Pri večini primerjalnih frazemov gre za potenciranje pomena sestavine v A-delu (*smotan kao sajla 'jako smotan'*), včasih tudi izražanje posebnega načina poteka dejanja (*plivati kao sjekira 'ne*

znati plivati '). Pomen primerjalnih frazemov pa je zelo pogosto povezan z vedenjem o določenem predmetu, poznavanjem navad, običajev, zgodovine ipd.

Vzporejanje primerjalne frazeologije devetih slovanskih jezikov ponuja več podatkov, v prvi vrsti pa pregled nad tem, katere slike so motivirale isti frazeološki pomen v različnih jezikih in kateri frazemi so imeli enako ali podobno izhodišče. Veliko je primerov prekrivanja, zlasti pri izkrščanski frazeologiji (npr. večina slovanskih jezikov pozna frazem *star kao Biblija*, v slovenščini pa le *star kot zemlja*), a včasih tudi opaznih razlik, pogosto pri zelo bogati živalski frazeologiji (npr. v večini slovanskih jezikov nastopa frazem s sestavinama *čebela* ali *mravlja* – *marljiv kot čebela/mravlja*, toda v hrvaščini le *marljiv kao crv*).

Osnovni podatki o slovarju uporabnika najprej seznanijo z nekaj številiškimi podatki. Petsto štiridesetim hrvaškim primerjalnim frazemom je bilo v ciljnih jezikih mogoče najti različno število ustreznikov: 347 slovenskih, 486 makedonskih, 476 bolgarskih, 517 ukrajinskih, 428 ruskih, 380 poljskih, 461 čeških in 503 slovaških.

Slovarski sestavek je strukturiran tako, da je frazeografsko v prvem delu v celoti obdelan hrvaški frazem. Ta ima svojo nadiztočnico – nosilno besedo iz C-dela, razporeditev izhaja iz oblikoslovnih načel po zaporedju: samostalnik, posamostaljen pridevnik, deležnik, prislov, števnik. Sledi krepko zapisana frazeološka iztočnica po načelu, da se v A-delu pridevniških in glagolskih frazemov najpogosteje navajajo samo stilno nevtralne ali najfrekventnejše sestavine, npr. *pijan kao svinja*, sicer možen tudi pridevnik *naroljan kao svinja*. Nato pa je predstavljena vrednost posameznih znakov: okrogli oklepaj vsebuje *varianete* (*šetati (hodati) kao lav u kavezu*), lomljeni fakultativne sestavine (*potreban kao kruh* <*nasušni*>), oglati glagole kot zunajfrazemske kolokatorje (*kao furija* [ući, izaći i sl.], poševnica pa označuje vidске pare (*pasti/padati kao klada*).

Vezljivost frazema označujejo poševno pisane zaimenske sestavine, ki dajejo navodilo za vključevanje frazema v sobesedilo (*bježati od koga, od čega kao vrag od tamjana*). Označevalnik *ili* družiti dve možni obliki frazema, med katerima je tolikšna razlika, da ju ni mogoče označiti z oklepaji (*zabavljati se čime kao nori s guslama ili imati veselja s čim kao nori s guslama*). Definicijo hrvaškega frazema sestavlja frazeološki pomen in morebitna vezljivostna določila. Ponekod je dodana informacija o rabi frazema glede na živo ali neživo ali človeško. Kadar je primerjalni frazem večpomenski, so njegovi pomeni oštevilčeni (*žut kao limun* 1. 'izrazito žute boje'; 2. 'žut u licu, nezdrave boje lica'). Za vse hrvaške frazeme so navedeni zgledi, načeloma po eden. Le kadar gre za varianto, večpomenskost ali prikaz rabe za živo/neživo, sta dva ali več. Ponazoritve so iz hrvaške književnosti, časopisov, revij, *Hrvaškega nacionalnega korpusa*, *Hrvaškega frazeološkega korpusa* ter spletnih iskanikov *Google* in *Yahoo*. Če zgleda ni bilo bilo, je bil izjemoma posebej narejen za ponazoritev in zato nima oznake vira. Sledijo ekvivalenti v osmih slovanskih jezikih s temeljnim pogojem, da je frazeološki in kategorialni pomen frazemov v hrvaškem jeziku in v ciljnih jezikih identičen. Pri izbiri ekvivalentov je posebej upoštevana prekrivnost slike C-dela. Prednost so torej imeli frazemi z identično sliko, če jih ni bilo, so bili izbrani tisti s čim bolj podobno sliko in šele nazadnje tisti z drugačno s pogojem, da imajo enak frazeološki pomen. Če primerjalnega frazema z ustreznim frazeološkim pomenom ni v ciljnim jeziku, je to označeno s črto (–). Posebna pozornost je bila posvečena tudi hrvaškim večpomenskim frazemom in njihovim ustreznikom v ciljnih jezikih, v katerih je bil pogosto najden le frazem za en pomen.

Sledijo Kazala frazemov po abecedi za vseh devet jezikov z oznako nadiztočnice, pod katero je frazem obdelan v osrednjem slovarskem delu (npr. pod B *boriti se kao lavica* v. *lavica*) in natančen *Seznam virov* za navajane zglede.

Pričujoči slovar je pomemben prispevek ne samo za slovansko, ampak še posebej tudi za slovensko frazeologijo in frazeografijo. V prvi vrsti gre namreč za zbir kar pomembnega korpusa slovenskih primerjalnih frazemov glede na dejstvo, da še nimamo izdelanega frazeološkega slovarja. Razberemo lahko zanimiv podatek, da je v slovenščini hrvaškim primerjalnim frazemom mogoče najti ustreznike v 64,2 %. Glede na stanje v drugih slovanskih jezikih, ki si po ujemanju slede v zaporedju: ukrajinščina (95,2 %), slovaščina (93,1 %), makedonščina (90 %), bolgarščina (88,1 %), češčina (85,4 %), ruščina (79,2 %) in poljščina (70,4 %), je pravzaprav ujemanost slovenščine najmanjša, kar je glede na stičnost obeh jezikov po eni strani presenetljivo, s stališča kulturno-zgodovinskih dejstev pa morda razumljivo, saj je najzgodnejša in sploh velik del slovenske zgodovine v večji meri povezan s severno- kot južnoevropskim prostorom.

Hkrati lahko dobimo odgovor, katere slike in frazeološki pomeni v hrvaški frazeologiji nimajo ustreznika v slovenščini (*čist kao u apoteci, govoriti kao iz bačve, osušiti se kao bakalar, kao bik na gmajni, bistar kao boza, prost kao boza, miran kao bubica, živjeti kao bubreg u loju, čisto kao u crkvi, nov <kao> ispod čekića, sjećati se kao danas koga, čega; razbježati se (razići se) kao rakova djeca, crn kao gavran, dužan kao Grčka, proći/prolaziti kao pokraj turskog groblja, <jak> kao grom, smijati se kao hijena, provesti se (proći) kao Janko na Kosovu, ići kao janje na klanje, nov kao iz kalupa, kao kec na jedanaest, putovati kao kofer, živjeti kao kornjača, potreban kao kruh <nasušni>, potreban kao krušac, čuvati kao kvočka piliće, šetati (hodati) kao lav u kavezu, hrabra kao lavica, naviknuti se <na što> kao magare na batine, pokisnuti kao miš, spremati se kao vlaška mlada, slan kao more, skočiti (odskočiti) kao ofuren, skočiti (odskočiti) kao oparen, sijed kao ovca, iskriviti se kao paragraf, kao pas na lancu, naraditi se (namučiti se) kao pas, žao je kao psu komu, jesti kao propuh, zaljubiti se kao pseto, zaljubljen kao pseto, mlad kao*

rosa u podne, prošlo je kao rukom odneseno, kao na sajmištu, navaliti/navaljivati kao sivonja, plivati kao sjekira, zijevati kao slon, zijevati kao som, radoznao (znatiželjan) kao sraka, <kao> šaka u oko, pun kao šipak <koštica>, prost kao šlapa zaljubiti se kao tetrijeb, zaljubljen kao tetrijeb, provesti se kao bos po trnju, živjeti kao trut, pojaviti se kao iz zemlje, odjevati se (izgledati) kao stari žurnal, nastradati (nadrjljati i sl.) kao žuti).

Spoznamo lahko, kateri frazeološki pomeni so identični, vendar povezani z različnimi predstavami v obeh jezikih v okviru predmetnosti (npr.: *oštar kao sjekira : oster kot nož*), živega (*raditi kao rob : delati (garati) kot <crna> živina*). Včasih pomen izvira iz popolnoma različnih predstav z območja živega ali predmetnega (*piti kao Rus : piti kot goba*) ali snovnega in pojmovnega (*znati kao vodu <piti> : znati kot poštevanke*).

Zagotovo je mogoče reči, da je Erika Kržišnik, avtorica slovenskega dela slovarja, imela pri izbiranju ustreznikov dve zelo zahtevni nalogi. Prva je povezana z dejstvom, da se za slehernega raziskovalca slovenske frazeologije še zmeraj v ospredje postavlja vprašanje nezbranega frazeološkega gradiva v specializiranem slovarju. Viri, ki jih je lahko uporabila, so bili štirje: SSKJ, korpusa Nova beseda in Fida ter lastna jezikovna kompetenca. Glede obeh korpusov je mogoče reči, da prvi velja za neuravnoteženega, korpus Fida pa je dobil svojo izboljšano različico FidaPLUS z gradivom 600 milijonov besed, z izpopolnjenimi iskalnimi orodji in s prostim dostopom šele januarja 2007, torej štiri mesece po izidu slovarja. Kljub vsemu lahko danes z njim v veliki večini potrdimo ustreznost avtoričinega frazeološkega izbora. Marsikomu je npr. znan drugi del primerjalnega frazema *kot trot*, v hrvaščini se druží z glagolom *živjeti kao trut*. V slovenščini ustreznika ni zapisala, saj je pri nas frazem znan samo v zvezi *len kot trot* (3 pojavitve), gre torej za drug kategorialni pomen frazema.

Druga težavnost pa je povezana s samo zasnovo slovarja, ki mu je izhodišče hrvaška frazeologija. To pa pomeni tako za druge slovanske jezike kot tudi za slovenščino, da se poleg frazeološkega in kategorialnega pomena v prvi vrsti iščejo identične ali vsaj zelo podobne slike, kot jih ima izhodiščni jezik.

Avtorici, ki je ves čas imela pred očmi izhodiščni hrvaški frazem, se je bilo zlasti težko odločiti tedaj, ko frazem v slovenščini ni posebej pogost in bi se lahko zgodilo, da se slovenski ustreznik le kalkira. Tako zadrego lahko morda zaslutimo v primeru hrvaškega frazema *plav kao nebo*, ki mu je raje izbrala na drugačni predstavi zasnovan slovenski ustreznik *moder kot spominčica*. Preverjanje po korpusu *FidaPLUS* pa pokaže, da je tudi v slovenskih besedilih pogostejše uporabljan frazem *moder kot nebo* (9 pojavitev) kot *moder kot spominčica* (4-krat), čeprav sta oba dokaj redka. Podobno težnjo individualne izrazitve nasproti identični je mogoče zaslediti tudi pri hr. *gluh kao top* = sl. *gluh kot kamen* (1-krat), *kot top* (2-krat), *boben/klada/grobnica/noč* (1-krat). Ponekod je šlo morda za napačno oceno pogostnosti, ker bi se k frazemu *oštar kao sjekira* zdel boljši ustreznik *oster kot bitev* (80 pojavitev) kot *oster kot nož* (22 pojavitev).

V skladu z že omenjeno zasnovo hrvaško-slovanskega slovarja primerjalnih frazemov je mogoče reči, da se slovenska primerjalna frazeologija tako rekoč zrcali v hrvaški. Temu je podrejen ustrezni izbor slovenskih primerjalnih frazemov in zaradi tega obstajajo pričakovano prikrita njihova pogostnostna razmerja znotraj samega slovenskega jezika. Slednje lahko ponazorimo z dvema primeroma pomena 'zelo suh' v obeh

jezikih. Hrvaščina pozna *mršav kao prut* 'palica, šiba', ki ima slovenski ustreznik *suh kot trska* 'odlomljen, tanek, podolgovat kos lesa' (15-krat), čeprav je v slovenščini pogostejši *suh kot trlica* 'lesena priprava za trenje lanu, konoplje' (29-krat). Vendar je prvi slovenski ustreznik utemeljeno izbran, ker se išče čim večja podobnost glede na izhodiščni jezik (večja bližina *pruta* in *trske* kot *trlice*). Hrvaščina pa pozna tudi frazem *mršav kao glista*, v katerem nastopa zoonim. Za slovenski ustreznik je izbran frazem *suh kot pajek*, ki se kaže kot manj posrečena izbira, saj zanj v 600-milijonskem korpusu potrditve ni, zato bi bilo morda ustrežnejše izbrati popolni sestavinski ustreznik *suh kot glista*, čeprav ima v tako velikem slovenskem korpusu le eno samo pojavitev. Iz navedenih razlogov so seveda ostala popolnoma prikrita razmerja med slovenskimi ustreznici, ki po pogostnosti C-sestavine kažejo naslednjo hierarhijo: *trlica*, *trska*, *glista*.

Če glede na opisane okoliščine in zahtevno nalogo primerjalnega slovarja, ki zaradi zgradbenega načela mora v središče postaviti en izhodiščni jezik, ocenjujemo vrednost slovenskega gradiva, potem lahko rečemo, da je avtorica Erika Kržišnik z njim pomembno sooblikovala skupno podobo slovanskih primerjalnih frazemov, uspešno promovirala delček slovenskega frazeološkega bogastva, slovensko frazeologijo pa tvorno vključila v prvi tak vseslovanski frazeološki projekt, zaradi česar bo slovenščina postala nepogrešljiva v vseh prihodnjih podobnih raziskavah.

Irena Stramljič Breznik
Filozofska fakulteta Univerze v Mariboru
irena.stramljic@uni-mb.si